

Škof Rožman v vojni in revoluciji

“Težko je biti danes škof!” je vzkliknil ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman komunističnemu odposlancu, ki ga je leta 1943 vabil in prepričeval, naj gre na Dolenjsko in se sestane z vodstvom komunistične revolucije. “Križa teža in plačilo” pa je bilo škofovo geslo, ki si ga je izbral pri posvetitvi 14 let prej. Spricho svojega poznavanja sveta in slovenskega človeka je slutil in pričakoval, da bo njegova škofovska služba težka. Bila je zelo težka!

Živimo v času, ko se Evropa začena javno in glasno zavedati, da je v 20. stoletju poleg fašizma in nacizma evropsko krščansko civilizacijo in človeška življenja napadel in uničeval tudi komunizem. Med tremi nečloveškimi totalitarizmi je bil najstarejši in najnevarnejši ravno komunizem. Fašizem in nacizem sta bila nacionalno omejena, obnorela sta samo posamezne narode. Komunizem je bil vseevropski, še več, bil je svetovno organizirana teroristična organizacija. Fašizem in nacizem sta izhajala in se vzdrževala iz posameznih zunanjih, politično določenih vzgibov in ciljev, kot je vzvišenost in nadvlada nad drugimi narodi, nad drugimi rasami. Komunizem je izhajal in se skliceval na notranjo težnjo vsega človeštva po pravičnosti, enakosti in svobodi. Zato je bil globlji in prepričljivejši, zato je bil trdovratnejši in nevarnejši, zato sta se po njem zgledovala in pri njem učila druga dva totalitarizma v prejšnjem stoletju. Fašizem in nacizem sta se širila zlasti z zunanjimi sredstvi, predvsem z grobo močjo. Komunizem se je razširjal in utrjeval zlasti z notranjim prepričevanjem, z lažjo in prevaro. Zato je bila njegova nevarnost in pogubnost manj vidna in težje spoznavna.

Škof Rožman se je rodil 9. marca 1883 v vasi Dolinčiče v župniji Šmihel pri Pliberku na Koroškem. Ob začetku 20. stoletja je bil dijak na gimnaziji v Celovcu, kjer je maturiral leta 1904. Študij je nadaljeval v celovškem bogoslovju in bil leta 1907 posvečen v duhovnika. Kratek čas je bil kaplan v Borovljah, nato pa je od leta 1909 nadaljeval teološke študije na Dunaju do doktorata leta 1912. Nato je bil dve leti prefekt v malem semenišču v Celovcu, septembra 1913 pa je postal profesor cerkvenega prava in moralke na celovškem bogoslovju, kjer je bil do konca prve svetovne vojne. Jeseni 1919 je postal profesor cerkvenega prava na Teološki fakulteti ljubljanske univerze. Kot ljubljanski pomožni škof s pravico nasledstva je bil v škofa posvečen julija 1929, redni ljubljanski škof pa je postal 1. avgusta 1930 po odstopu škofa Antona Bonaventure Jegliča.

Škof Rožman je bil pravi sin slovenskega naroda. Zrasel je v izrazito kmečkem kraju, kot je tedaj bila velika večina slovenskih krajev. Vzgojen je bil v verni in številni družini, kot so bile tedaj skoraj vse slovenske kmečke družine. Gimnazijo in bogoslovje je končal v narodnostno mešanem Celovcu, ki je že tedaj postajal središče nemške nacionalistične nestrpnosti. V Celovcu in okolici je tudi delal kot duhovnik in profesor razen nekaj let na doktorskem študiju na Dunaju, kjer je lahko spoznal tudi mondenost in širše dimenzije nemške in tudi slovenske politike in kulture. Razmere v osrednji Sloveniji je še bolje spoznal, ko se je po prvi svetovni vojni pred naraščajočim nemškim nacionalizmom umaknil v Ljubljano, in v času, ko se je mesto moralo od srednje

Evrope obrniti na napol turški Balkan, deset let predaval cerkveno pravo in duhovno spremljal delovanje slovenskih Orlov.

Zato lahko rečemo, da je leta 1930, ko je postal ljubljanski škof, Rožman poznal življenje in imel znanje, da je delal in napredoval tako, kot je tedaj napredoval ves slovenski narod. Za rimskim pesnikom bi lahko rekli: Nič slovenskega mu ni bilo tuje!

In tudi kot škofu mu nič slovenskega ni bilo prizaneseno! V letih pred drugo svetovno vojno je kot škof hodil po poti papeških socialnih okrožnic, miril nasprotja, oznanjal in utrjeval vero. Nasprotoval je vsem trem totalitarizmom in svaril Slovence pred njimi. Še posebej je opozarjal na pogubnost najnevarnejšega boljševiškega nasilja, ker je Stalinov komunizem tudi v Sloveniji imel avtentične in zagrizene organizatorje in izvajalce terorja, kakršnih fašizem in nacizem med Slovenci nista nikoli imela. Da bi pred bližajočimi se svetovnimi viharji utrdil versko in narodno zavest slovenskih katoličanov, je leta 1935 v Ljubljani izvedel evharistični kongres za Jugoslavijo, leta 1939 sedmi mednarodni kongres Kristusa Kralja in malo pred vojno leta 1940 pomembno škofijsko sinodo. Izdal je *Zakonik ljubljanske škofije* in *Pastoralne instrukcije ljubljanske škofije*. Podpiral je delovanje Katoliške akcije, Marijinih družb in drugih verskih organizacij, po ukinitvi Orla v času kraljeve diktature je podpiral tudi fantovske odseke in dekleške krožke pri slovenski Prosvetni zvezi.

Škof Rožman torej ni dremal, ves je bil v akciji. Takoj pa je treba poudariti, da je bil delaven duhovnik in škof, ne politik. Morda bi bilo komu ljubše reči, da je bil premalo politik ali da je bil kot politik naiven. Če je bil v hudih razmerah vojne in revolucije premalo politik ali če je bil v zmedi časov politično naiven, je treba upoštevati, da politika ni bila njegov poklic ne njegovo poslanstvo in ne njegova odgovornost. Če je po sili

vojnih in revolucionarnih razmer zaradi fizičnega ali moralnega umanjkanja drugih, ki so bili k temu prvi poklicani, moral kdaj delovati politično, je to naredil, kakor je pač vedel in znal. S takšnega stališča je treba ocenjevati njegova politična dejanja. Svoj duhovniški poklic, svoje duhovno poslanstvo in škofovsko službo Kristusovega namestnika in tudi svoje slovenstvo pa je škof Rožman razumel in izvrševal z vso resnostjo in polno odgovornostjo do Boga in do ljudstva, ki mu je bilo zaupano.

Zaradi gorečnosti za Cerkev in narod je škof Rožman že pred drugo svetovno vojno doživljal hudo nasprotovanje upornikov znotraj Cerkve in napade sovražnikov zunaj nje. Znotraj Cerkve so mu nasprotovali zlasti krščanski socialisti in Kocbekovi prijatelji, ki so vsebinsko, pogosto pa tudi formalno že bili tako tesno povezani s komunisti, da je bilo težko opaziti mejo med njimi. Zunaj Cerkve so Rožmanu nasprotovali zlasti mogočni in ošabni liberalci, za katerimi so stali maloštevilni in skriti, vendar dobro organizirani in opremljeni komunisti iz boljševiške internacionale. Tako ob krščanskih socialistih kot za liberalci so torej glavni voditelji in navdihovalci proti slovenskim vernim množicam že pred drugo svetovno vojno bili boljševiški komunisti. Škofu Rožmanu zato življenje in delo že pred vojno ni bilo lahko.

Aprila 1941 pa se je življenje škofu Rožmanu tako kot vsem Slovincem podrla. Trije sovražniki iz fašistično-nacističnega totalitarnega tabora so Slovenijo razkosali na tri dele, ki se med seboj niso mogli povezovati in usklajevati. Ta razdelitev in izolacija treh delov matične Slovenije, edinstvena v tedanji Evropi, je bila največja nesreča tako za narod kot za Cerkev. Tudi ljubljansko škofijsko, ki jo je vodil škof dr. Gregorij Rožman, sta si razdelila italijanski in nemški okupator. Škofu je realna oblast ostala samo na ozemlju pod italijansko okupacijo. Na ozem-

Petra Hulicius-Mack: Človek je dobil toliko darov, da se lahko samostojno odloča

Ije svoje škofije pod nemško oblastjo škof Rožman vse do konca vojne ni imel dostopa. Ta del škofije je začasno upravljal celovski nemški škof.

V dveh zvezkih ciklostiranega priročnika, ki ga je nemška obveščevalna služba tik pred vdorom v Jugoslavijo pripravila za napadalce, je bil škof Rožman dvakrat uvrščen na seznam nemških sovražnikov (deutsche Feindliche). Med razlogi je navedeno, da je sodelavec zagrebškega škofa dr. Alojzija Stepinca in prijatelj poljskega kardinala Hlonda, katerega spise o divjanju Nemcev v zasedeni Poljski naj bi dal prevesti in tiskati. Ni odveč omeniti, da na tem seznamu nemških sovražnikov ni bilo Edvarda Kardelja, Edvarda Kocbeka, dr. Josipa Vidmarja in drugih voditeljev iz nacizmu sorodne in zavezniške totalitarne skupnosti komunistov.

Oba okupatorska režima, tako fašizem kot nacizem, sta izšla iz socialističnega hleva in sta zato bila oba goreča nasprotnika vere in

zlasti Katoliške cerkve. V dejanskih postopkih in dejanjih pa je bila vsaj v začetku okupacije znatna razlika. Nemci so takoj prepovedali slovenski jezik in vse slovenske ustanove ter izgnali večino duhovnikov, profesorjev in drugih slovenskih izobražencev. Italijani so obljubili neke vrste narodno kulturno avtonomijo, pustili so slovenščino tako v šoli kot v cerkvi in Slovencev niso izganjali. Zato se je v Ljubljano že v prvih dneh okupacije zgrnila množica beguncev z nemškega okupacijskega območja, zlasti s Štajerske, pa tudi Judov iz Zagreba.

Razlika se je pokazala tudi v ravnanju okupatorjev v razmerju do škofov na okupiranem ozemlju, pa tudi v ravnanju škofov v razmerju do nove okupatorske oblasti. To razliko je treba poudariti in razumeti zlasti zaradi stalnega postavljanja mariborskega škofa Tomažiča nasproti ljubljanskemu škofu Rožmanu, kar je priljubljen šport boljševikov in krščanskih socialistov vse od vojnih časov do danes.

Prvo vidno dejstvo je, da so Italijani izrecno zahtevali predstavitev ljubljanskega škofa Rožmana. Ko se Rožman za njihove zahteve ni zmenil, so zagrozili, da bodo njegovo odsotnost šteli za sovražno dejanje. Nemci nasprotno niso hoteli imeti nobenega stika s slovenskim katoliškim škofom.

Tudi zadržanje obeh škofov je bilo zelo različno. Mariborski škof dr. Ivan Jožef Tomažič je že prvi dan nemške okupacije pohitel v Celje, da bi vzpostavil stik z nemškim vojaškim poveljnikom, vendar ga ta ni hotel sprejeti. Drugi dan je prav tako brez uspeha poskusil dobiti stik z nemško upravno oblastjo. Tudi tretji dan je še poskušal. Brez uspeha se je vrnil v Maribor. Nemci so medtem že zaprli ali izgnali skoraj vse duhovnike, zato mu ni preostalo drugega, kot da se je zaprl v svojo škofijsko hišo. V želji, da bi mogel kaj pomagati, je celo poskušal vstopiti v nemški Heimatbund in k temu pozval še nekaj preostalih slovenskih duhovnikov.

Drugače je bilo v Ljubljani. Škof Rožman se je po prihodu Italijanov zaprl v svoj dvorec in tam več kot teden dni kljuboval zahtevi nove italijanske oblasti, naj se jim predstavi. Njegovi svetovalci, znanci in politiki pa so ga rotili, naj se predstavi okupatorju, saj drugače ne bo mogel ničesar storiti za množico ilegalnih beguncev z nemškega okupacijskega območja in za več sto Judov, ki so v Ljubljano pribežali iz Zagreba. To ga je nazadnje prepričalo, da je po devetih dneh okupacije zapustil svoj dvorec in odšel do italijanskega visokega komisarja Emilia Graziolija.

Na predstavitvi knjige *Rožmanov proces* v Mariboru je soavtor knjige zgodovinar dr. France M. Dolinar razliko med položajema obeh škofov opisal z besedami, da škof Tomažič ni imel izbire, škof Rožman pa je bil pred izbiro. Odločil se je za stik z začasno okupatorsko oblastjo, da je pri njej lahko posredoval za štajerske in gorenjske begunce, med katerimi so bile tudi stotine duhovni-

kov, učiteljev, profesorjev in drugih, ki jih nekateri cenijo na 17.000 oseb, pa za stotine hrvaških Judove, za pravoslavne na Hrvaškem, za internirance in zapornike in za vse druge, ki so bili potrebni njegove pomoči. Njegova izbira je bila težka, nedvomno pa prava in za slovenski narod dragocena: Nikomur - razen njemu samemu - ni škodovala, mnogim je rešila življenje, jih spravila iz zapor ali koncentracijskega taborišča nazaj v domovino, mnoge pa je zadržala, da jih niso vrnil domov, kjer jih je čakal uničevalni nacistični stroj. To je bila izbira velikega škofa, ki je sebe žrtvoval za druge!

To pa ni bila edina izbira, ki je škofa Rožmana v času vojne in boljševiške revolucije postavila pred usodne odločitve. Možnost usodne izbire ga je spremljala do zadnjih dni druge svetovne vojne in mu njegov križ delala vse težji. Najteže je bilo po 16. septembru 1941, ko so se komunisti brez mandata volivcev razglasili za državno oblast in pod grožnjo smrti vse druge izključili iz narodovega življenja in odločanja, in spomladi leta 1942, ko je samovoljno razglašena komunistična vojska in tajna politična policija že napolnila številne jame in brezna s stotinami grozovito umorjenimi Slovenci. CK KPS je k škofu Rožmanu dvakrat poslal svojega odposlanca Staneta Mikuža, brata v partizane pobelega duhovnika in škofijskega arhivarja Metoda Mikuža, da bi škofa pridobil za sodelovanje s komunističnimi partizani in ga pregovoril, da bi odšel na Dolenjsko in se sestal s predstavniki komunistične partije.

Partiji in Stanetu Mikužu ni uspelo. Škof Rožman se je zavedal svoje odgovornosti tako do Cerkve kot do naroda, zlasti pa do svojih vernikov, ki so na pogorišču tuje okupacije trpeli pod krvavim nasiljem svojih bratov "osvoboditeljev". Premišljeno je zavrnil vabeče glasove boljševiških siren in slepeče privide neke nove svobode, kljub grožnjam je izbral težjo pot in ostal s svojim ljudstvom,

ki je trpelo pod strašnim nasiljem treh napadalcev: tujega fašizma in nacizma ter domačega in zato najhujšega komunizma. Mor-da je bila za koga Rožmanova odločitev, da ne gre v povezavo z boljševiki, pozna, vsekakor pa je v tisti zmedi časov, ko mnogi niso vedeli, kdo je kaj, to bila odločitev velikega človeka in pravega škofa. Prav to, da njegove odločitve niso vsi razumeli in sprejeli, dela škofa Rožmana za še večjega. Svoj križ je pokončno nosil naravnost na kalvarijo obsodbe za "narodno izdajo", čeprav so mu ta križ oteževali mnogi, ki so se obešali nanj.

O srečanju s škofom Rožmanom 11. februarja 1943 je odposlanec Stane Mikuž pod imenom "Ahac" poročal svojemu nadrejene-mu "Petru" z dolgim pismom, iz katerega se vidi, da je škofa kot nevednega šolarčka nadlegoval z goro prozornih laži in s skrajno primitivno razlago o stanju v sovjetski Rusiji, o komunizmu in o slovenskem partizanstvu. Škof se je moral dobro uro vljudno pogovarjati s sogovornikom na ravni zasvojenega političnega agitatorja in poslušati primitivne komunistične izlive in očitne laži. Zato ni čudno, da je na koncu pogovora škof Rožman potožil: "Težko je biti danes škof!", kot je v pismu zapisal sam "Ahac".

Kljub temu je škof ostal zvest svoji prvi izbiri: svojemu duhovnemu poslanstvu in svojemu demokratičnemu prepričanju, da je komunistični totalitarizem najnevarnejši sovražnik slovenskega naroda, njegove vere, kulture in svobode. Ni podprl komunistične revolucije! To je bila njegova velika krivda, kot je kasnejšo sodno obsodbo razložil in utemeljil "Ahačev" brat Metod Mikuž.

Šele po dolgem času, 25. junija 1991, je Rožmanova odločitev proti revoluciji in proti komunističnemu nasilju dobila najvišjo narodno potrditev v Temeljni ustavni listini o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, ki ugotavlja, da socialistična Jugoslavija ni pravno urejena država in da se v njej

hudo kršijo človekove in narodne pravice, da torej velika pridobitev komunistične revolucije še pol stoletja kasneje deluje kot totalitarna in teroristična država.

Danes ni mogoče javno prav ničesar reči v dobro, v korist škofa Rožmana. Javnost, v znatni meri tudi katoliška, je od polstoletnih laži in silne propagande, ki ljudi zajame že v rosnosti, tako globoko zastrupljena s sovraštvom proti škofu Rožmanu, da vnaprej odklanja vsako pojasnilo, vsako dobro besedo in vsako misel na možnost drugačnega Rožmana. Kdor tega ne upošteva in skuša biti nepristranski, je v glavi večine Slovencev najmanj fašist. Rožman je zanje vendar zločinec! Kje daleč je še resnična pravna država, kje v megli je še Evropa!

Tako je bilo tudi na sodnem procesu proti škofu Rožmanu. Proces ni bil namenjen izvedbi dokazov in ugotavljanju krivde. To je določila partija že davno pred procesom. V totalitarnem boljševiškem sistemu je bil namen sodnih postopkov samo navidezno pravno oblikovanje in razglasitev partijske sodb. Če pa sodniki niso bili dovolj pokorni in so kaj delali po svoji glavi, je hitro prišla kazen. Seveda tudi ni šlo samo za obsodbo Rožmana. Šlo je za obsodbo in družbeno izločitev celotne Katoliške cerkve, ki je bila edina organizirana moč iz predrevolucijske civilizacije.

Najbolj kričeč primer je sojenje znanim celjskim trgovcem. Sodišče jih je obsodilo na zaporne kazni in na zplembo premoženja. Tožilcu, ki je bil prvi predstavnik Ozne, sodba ni bila všeč. Takoj po razglasitvi sodb je obsojence iz Celja odpeljal v Ljubljano, kjer jih je drugo, bolj zavedno sodišče še isti večer "regularno" (izraz dr. Ljuba Bavcon) obsodilo na smrt. Ali primer sodnika Okrožnega sodišča v Ljubljani Janeza Tominca, ki je sodil vrhniškim veljakom. Kljub nasprotovanju javne tožilke je sprejel dokazne predloge obrambe za zaslišanje razbremenilnih

prič. Ker svoje odločitve kljub opominu tudi na naslednji obravnavi ni spremenil, ga je tožilka dala kar med sodno obravnavo aretirati in v nekaj dneh obsoditi na zaporno kazen. Vrhničane je dobil v roke drug sodnik, ki je znal "regularno" soditi in se ni spuščal v težave z obrambnimi dokazi.

Tudi v postopku proti škofu Rožmanu so bila uporabljene vse metode montiranega terorističnega sodstva. V Rupnikov proces so ga vključili na hitro zadnji trenutek, zaradi česar so celo spregledali, da zanj po zakonu niso pristojni. Med vojake so ga vtaknili, da so že na zunaj poudarili njegovo ničevost. Nemškega generala SS Rösenerja pa so slovenskim obdolžencem dodali kot mero njihovega strašnega zločina.

Obveznega preiskovalnega postopka niso izvedli, da se jim njihova lepa zgodba ne bi kje zapletla. Obtožnice in vabila na obravnavo škofu niso vročili niti česa takšnega niso poskusili, čeprav je bilo že več kot leto po koncu vojne in so v svetu že bile normalne razmere. Zakaj bi poskušali, morda pa bi se škof vabilu celo odzval, prišel na obravnavo in porušil veličastno oznovsko zgradbo.

Posebna zgodba je Rožmanov uradni zagovornik dr. Alojzij Vrtačnik. Postavilo ga ni sodišče, ampak kar vojaški tožilec. Formalno je to bilo grobo kršenje človekovih pravic, vsebinsko pa brez pomena, saj sta bila tako sodišče kot tožilec služabnika istega gospodarja, Komunistične partije in njenega centralnega komiteja. Njegova obramba odsotnega Rožmana je bila komaj opazna, vendar vseeno boljša od nekaterih drugih zagovornikov. Tudi oni so bili, če ne neposredno podrejeni tajni politični policiji, pa vsaj v velikem strahu pred njo, ki je bila vsemogočna. Svoje obdolžence so zagovorniki bolj obremenjevali kot branili.

Rožmanovemu zagovorniku je ljubljanski škofijski ordinariat iz svojega arhiva izročil sveženj listin, ki naj bi bile uporabljene

za škofovo obrambo. Zagovornik teh listin ni predložil sodišču in do nedavnega je - najbrž po trditvah odvetnika - veljalo, da jih je zaplenila Ozna. Pred kratkim pa je bil kup teh listin, ki večinoma govorijo o Rožmanovem neutrudnem prizadevanju za reševanje zaprtih in obsojenih in so objavljene v najnovejši knjigi "Med sodbo sodišča in sodbo vesti", najden v zagovornikovi zapuščini. Pri tem je zanimivo, da je zagovornik po škofovi smrti leta 1960 pisal škofijskemu ordinariatu in zahteval, naj mu plača škofov zagovor. Pri tem pa ni omenil, da so pogrešane listine še vedno v njegovi hrambi. To kaže, da je listine sam zadržal in jih ni uporabil za škofovo obrambo.

Zagovornik škofovih listin ni predložil sodišču bodisi iz strahu za lastno varnost bodisi iz prepričanja, da jih sodišče nikakor ne bo upoštevalo, ali pa iz obeh teh razlogov. Za oboje je imel dovolj izkušenj, za sodno ignoranco jih je pridobil kar na Rožmanovem sojenju. Proti obtožbi, da je škof Rožman 3. maja 1941 poslal Mussoliniju klečeplazno pismo veselja nad priključitvijo okupiranega slovenskega ozemlja Italiji, se je zagovornik skliceval na resnično škofovo pismo, ki je bilo predloženo sodišču in je tako po naslovu kot po vsebini bilo nekaj povsem drugega od tistega po obtožbi. Sodišče je dokaz zavrnilo s povsem nejasnim izgovorom, "ker je sodišče na pismo, ki ga je prejelo od škofijskega ordinariata dne 24. t. m., že upoštevalo tekst z novimi obtežilnimi okolnostmi na predlog tožilstva". Dokaz po pismu in po zaslišanju priče Ivanke Tomšič, matere ubitega sekretarja KPS Toneta Tomšiča, je sodišče zavrnilo, češ da bi bila izvedba tega dokaza žalitev slavnega narodnega heroja. Dokaze o Rožmanovem reševanju zapornikov in internirancev je sodišče zavrnilo, češ da so takšna dela poklicna dolžnost duhovnikov. Kot že rečeno, komunističnemu sodišču ne gre za ugotovitev resnice, gre mu samo za po-

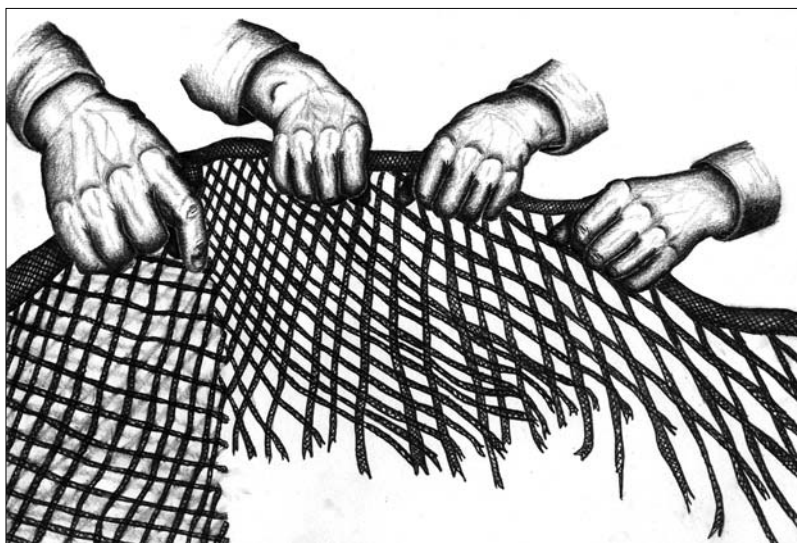
trditev partijske odločitve. Zato sodišče ne stori ničesar, kar ni skladno s tem namenom.

Tako pa ni bilo samo v revolucionarnem povojnem času. Nič bolje, včasih celo slabše se je dogajalo v postopku rehabilitacije škofa Rožmana tudi v današnji, po ustavi pravni državi vseh 15 let sodnega mrcvarjenja. Do bistvene spremembe je prišlo šele v zadnji fazi tik pred koncem postopka. Originalni sodni spisi so ostali ohranjeni v arhivu notranjega ministrstva oz. UDV sredi Ljubljane. Kljub temu je trajalo mnogo let, da je ljubljansko okrožno sodišče po mnogih ovirah s sklepom sodnice Maje Tratnik obnovilo sodne spise in omogočilo začetek postopka. V obnovitvenem postopku je trikrat s povsem boljševškimi pojmi in argumenti ter v jeziku političnih komisarjev grobo zavrnilo celo vrsto splošno znanih in priznanih dejstev, številne priče in kupe listinskih dokazov v korist obsojenega škofa. V nasprotju z zakonom pa je zasliševalo priče v škodo obsojenca, čeprav jih nobena stranka ni predlagala. Očitno je bilo, da je sodišča strah resnice, kot je bilo strah resnice vojaško sodišče leta 1946. Kot

nekdanje je tudi sedanje sodišče mislilo, da je njegova naloga le, da brani in obdrži v veljavi partijsko sodbo.

Isti strah pred resnico in pravico in enaka miselnost o nedotakljivosti partijske sodbe - le za pravno državo mnogo nevarnejša, ker je delovala na enem najvišjih državnih položajev - je vodila generalno državno tožilko Zdenko Cerar, da je umaknila prvo zahtevo za varstvo zakonitosti zoper Rožmanovo obsodbo. Očitno se boljševiške nesramnosti svojega dejanja sploh ni zavedala, drugače ne bi kar v slavnostnem trenutku po prisegi javno razglasila, da bo to storila iz političnih razlogov, češ da varstvo zakonitosti "ni v narodnem interesu". Kakšno zaničevanje in nezaupanje vrhovnemu sodišču! Pri tem pa ni bila edina, saj je neki drug vrhovni državni tožilec, strokovno in razumsko daleč pred Zdenko Cerar, že vložitev zahteve za varstvo zakonitosti označil za pobalinsko dejanje, saj naj bi šlo za politično zadevo, o kateri mora odločiti politika.

Ne samo pravosodne oblasti, tudi druge je popadel neznanski strah pred iskanjem re-

Petra Hulicius-Mack: Vsi smo ribiči

snice. Poslanec Zmago Jelinčič, ki je proti generalnemu državnemu tožilcu postavil več deset vprašanj in zahtev za razrešitev, je pravosodnemu ministru zastavil vprašanje, ali je generalni državni tožilec iz sodnega spisa res ukradel nekaj sto listin. Skupina rabskih internirancev je od ministra zahtevala mojo izločitev iz Rožmanovega procesa. Meni pa je poslala pismo z zahtevo, da kot obremenilno upoštevam škofov seznam oseb, ki jih je treba internirati. Odgovoril sem jim, da na poslanem seznamu ni škofovega imena ali podpisa, da niso zapisane osebe, ki jih je treba internirati, ampak imena desetih ljudi iz Podgore pri Ložu, ki so že deset mesecev internirani na Rabu, da so se torej zmotili in naj mi pošljejo pravi škofov seznam. Odgovora ni bilo.

Če že skušamo razumeti osebno prizadeje internirance, ki ne znajo razmišljati izven meja, ki jih je postavila partija, pa je vse kaj drugega izobraženec dr. Dušan Biber, zgodovinar, katerega poklicna dolžnost je misliti široko in govoriti nepristransko. Sodišču in meni je pisal, naj se v postopku upošteva tudi Rožmanova spomenica, ki naj bi jo škof sestavil 12. septembra 1942 in osebno izročil generalu Robottiju. Spomenica naj bi bila pristen dokaz škofove kolaboracije. Odgovoril sem mu, da mi je poslal samo fotokopijo nekega časopisnega članka, ki nima nobenega podpisa ne avtorja in ne prejemnika, zato naj mi pošlje pravo spomenico. Ni je poslal, ker ni šlo za Rožmanovo spomenico.

Pravo spomenico je škof Rožman sestavil 14 dni kasneje po znanem sestanku politikov dne 26. septembra 1942 in jo osebno izročil komisarju Grazioliju. V njej je škof odločno in razločno protestiral proti italijanskim protipravnim in nedopustnim posegom "v obliki talcev, požigov, streljanja, aretacij, konfinacij" in "v uvedbi kolektivne odgovornosti slovenskega naroda za deja-

nja poedincev". Noben drug škof v okupirani Evropi ni storil kaj takega in sam visoki komisar mu je ob izročitvi spomenice "ves divji, da si upa kdo fašistični oblasti delati očitke", "odkrito dejal, da bi bil zastopnike političnih strank dal takoj zapreti, če bi si bili drznili stopiti osebno predenj s tako vlogo". Tudi dr. Metod Mikuž je kasneje to spomenico ocenil za Rožmanovo junaško dejanje, motil ga je le zadnji odstavek o boju proti komunizmu, ki ga je razumel kot vojaški boj in ne kot idejni boj, kot je mislil škof.

Škof Rožman je večkrat pisal ali govoril o boju proti komunistični ideologiji. Že pojmovno je jasno, da se je proti ideji mogoče bojevati samo z drugo idejo. Kljub temu so komunistični propagandisti in sodniki, tudi današnji sodniki in novinarji, škofov "boj" vedno razlagali kot nasilje z orožjem, kot vojaški boj. V resnici je škof Rožman celo v času najhujšega revolucionarnega nasilja v začetku junija 1942, ko se je slovensko podeželje dušilo v strahu in krvi pred partizanskimi roparji in morilci, ko so umorili že skoraj 1.500 neoboroženih Slovencev od otrok do starcev, ko so zverinsko pobili že več kot 20 celotnih družin in že več kot deset duhovnikov, pozival samo k idejnemu "boju" in k molitvi. Kot priča Anton Pust, je škof v neki pridiigi tedaj poudaril:

"Pušk ne bomo vzeli v roke, tudi če bi jih imeli, ne vemo, kaj bi z njimi počeli. Imamo drugo orožje, ki se ga moramo posluževati: molitev je borba za kraljestvo božje v našem narodu in posameznih dušah. Kdo bo vladal: Kristus ali satan? Naša dolžnost je, da stopimo v boj proti satanovemu kraljestvu. To pa zmoremo z molitvijo in pokoro. /.../ Naše strojnice so rožni venci. Jagode rožnega venca so tiste krogle, s katerimi bomo premagali brezboštvo."

Jasne besede, čisti stavki, kot jih je kasneje bilo mogoče redko kdaj še slišati. Vendar nič

ne pomaga, kdor se resnice boji, ne sliši ničesar. Ob predstavitvi knjige *Rožmanov proces* na mariborski univerzi je neki starejši poslušalec zastavil neko vprašanje o Rožmanu. Gospa Tamara Griesser Pečar mu je začela odgovarjati. Tedaj je z vzklikom "Nočem poslušati!" planil po koncu in zdrvel iz dvorane. Nočejo poslušati, ker se bojijo slišati kaj drugačnega, kot jim je z ledenim sovraštvom vcepila vsemogočna partija.

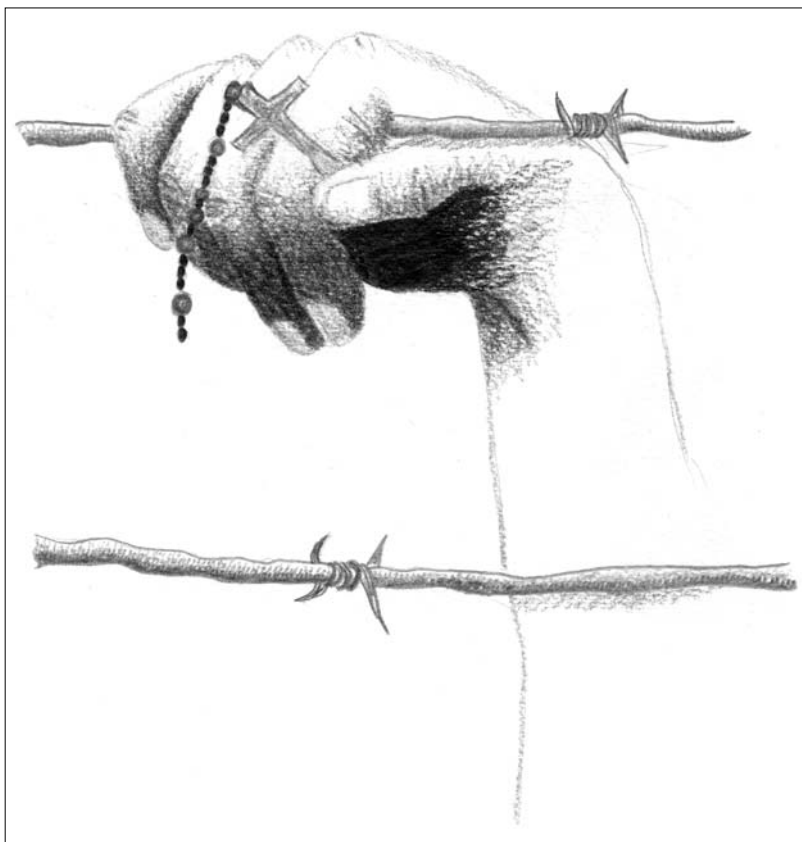
Tudi vojaško sodišče ni hotelo slišati kaj drugega razen tožilčeve obtožbe, če je bila še tako nesmiselna. Škofa je obtožila, da je skupaj z drugimi obtoženci, tudi z ves čas daleč v tujini odsotnim ministrom Krekom, "izvršil neštete vojne zločine nad slovenskim narodom: ubijanje in izročanje ranjencev okupatorju, umore in pokolje, zapiranja, mučenja, odvajanja v koncentracijska taborišča in na prisilno delo v korist okupatorja, prisilno mobilizacijo, požige, ropanja in uničevanje javne in privatne imovine, posilstva in druge vojne zločine, zaradi česar nosi odgovornost za smrt in trpljenje na deset tisoče mož, žena in otrok".

Za vse to bi škof moral biti nadčlovek, vendar sodišče je sprejelo vse, le posilstvo se je celo njim zdelo preveč. Tudi sodniki svobodne Slovenije so 15 let sprejemali te in goro drugih nesmislov. Tako varuhi revolucije za sodniki še danes ponavljajo, da je Rožman z domobranskimi kaplani sodeloval pri organiziranju zločinske črne roke, jo podpiral in blagoslavljal. Sodnikov in političnih komisarjev pri tej laži nič ne moti listina, ki je v sodnih spisih, v kateri partizanski obveščevalec "Lena" poroča o duhovniški konferenci v Ljubljani avgusta 1944. Konferenco je vodil škof Rožman, glavni domobranski kurat dr. Ignacij Lenček pa je na vprašanje o črni roki jasno odgovoril: "Ta ni legalna oblast in nima pravice likvidirati." Zakaj bi sodniki iskali resnico, ki morda za njihovo oblast ni ugodna?

Danes je še huje, škofu Rožmanu očita jo celo stvari, ki se jih ni upal zapisati niti skrajno domiselni in trdokožni vojaški tožilec kapetan Marjan Vivoda. Pred leti je novinar avstrijskega radia v Celovcu slovenskemu duhovniku Marketzu brez zadrege zastavil vprašanje, kdaj bo Cerkev obsodila škofa Rožmana, ker je blagoslavljal fašistično orožje. Nisem mogel verjeti, da si je novinar v Avstriji to usodno trditev preprosto izmislil, zato sem radiu pisal, naj mi pošljejo listino, ki trditev potrjuje, saj tega ni vedel ne očital niti vojaški tožilec. Tudi oni mi niso odgovorili. Trditev je za to, da se vrže med ljudi, ne za to, da se dokazuje. Današnja afere, ki jih izdeluje nazorska levica, so samo rutinski izcedek naslednikov revolucije. V teh aferah iskati resnico je Sizifovo delo, saj so prav zato vržene v javnost, da resnico skrijejo. Strah pred resnico je izredno plodovit.

Škof Rožman je bil in je še vedno žrtev tega strahu, tega bežanja pred resnico. Sam ni vedno poznal vse resnice, vendar se pred njo ni skrival. Na Miklavževo nedeljo 1943 je v ljubljanski stolnici imel znamenito pridigo. Med drugim je rekel: "Služba škofova: čuvati in voditi vaše duše, je vedno težka, a v teh časih stokrat težja, in verjemite mi, da me teža škofovskega križa silno tare in me v duši žge zavest težke, pretežke odgovornosti." Nadaljeval je o sovražnih napadih in klevetah, ki jih je zavrnil z besedami apostola Pavla: "Meni je prav malo mar, vi ali človeško sodišče ... Gospod je, ki me sodi."

In naprej: "Za škofa ni merodajno in odločilno, kako ga ljudje sodijo - od ljudske sodbene in ne bo odvisna njegova večna usoda." "S sv. Pavlom si upam reči: Nič tega, kar mi očitajo nimam na vesti, vendar s tem še nisem opravičen, sodil me bo Gospod. Z mirno vestjo, ne da bi se bal vsevednega sodnika, si upam trditi, da po moji krivdi, po mojem sodelovanju in stikih z raznimi oblastmi ni bila nikomur hiša požgana, nikomur imet-

Petra Hulicius-Mack: Cerkev je prestala mnogo zasledovanj

je izropano, nihče zaprt ali poslan v taborišče, nihče umorjen, pač pa sem - hvala Bogu - marsikoga mogel rešiti iz ujetništva, tudi smrti in po posredovanju sv. očeta so bile mnoge notranjske vasi ohranjene, ki so bile že določene za požig.”

Dr. Metod Mikuž je po vojni zapisal: “In komunizma se je škof moral bati in od tod izvira tudi vsa njegova objektivna, nikakor pa ne subjektivna krivda. Iskreno je velikokrat dejal: rad bi umrl, če bi s svojo smrtjo mogel rešiti enega samega Slovenca. In ni bilo prav nobenega vzroka, da bi človek mogel

dvomiti v resničnost in iskrenost te želje ...” Tako je mislil nekdanji duhovnik, partizan in zgodovinar. In mi, slovenski katoličani?

Prav nobenega vzroka ni, da ne bi mogli slovenski katoličani vsaj zdaj v svobodni in neodvisni državi, 20 let po padcu komunizma in 50 let po smrti škofa Rožmana, priznavati in se zavedati, da smo Slovenci v najtežjih časih svoje zgodovine, ko smo se preganjani in trpeči zaradi treh zločinskih totalitarizmov prvi v Evropi odkrito uprli boljševiškemu nasilju, da smo tedaj ob sebi imeli velikega škofa, duhovnika in Slovenca.